अघ न० चुरा०अघ-भावे अच् । पापे "हरत्यघं सम्प्रति हेतुरैश्वर्य" इति माघः । कर्त्तरि अच । पापकारके त्रि० "अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ ! स जीवतीति" गीता अघं हेतुत्वेनास्त्यस्य अर्शा०अच् । व्यसने दुःखे च न०तयो पापजन्यत्वात्तत्त्वम् । तत्र व्यसने "कच्चित् मृगीणामनघा प्रसूतिरिति" रघुः । "अनघा अव्यसनेति" मल्लिनाथः । "न वर्द्धयेदघाहानीति" "अघाहेषु निवृत्तेषु सुस्नाताः कृतमङ्गला इति" च स्मृतिः अघस्य व्यसनस्य इष्टवियोगरूपस्य तज्जन्यदुःखस्य वा अहानि अघाहानि इति तदर्थः । दुःखे, "उपसृतमघोघेन नात्मानमवबुध्यते इति" दुःखौघेनेत्यर्थः "दयालुमनघस्पृष्टं पुराणमजरं विदुरिति" माघः । परदुःखेन दुःखित्वे एव तत्प्रहरणाय दयालोरिच्छा, ईश्वरस्य तु दयालुत्वेऽपि न दुःखस्पर्शः आनन्दस्वरूपत्वादिति, तत्तात्पर्यार्थः "स्वयशांसि विक्रमवतामवतां न बधूवघानि इति भा० । अघानि व्यसनानीत्यर्थः । पूतनावकासुरयोर्भ्रातरि असुरभेदे पु० । "कृष्णचरितमिवाघनाशनमिति" श्लेषः । एतत्कथा चाघनाशनशब्दे द्रष्टव्या ।

अघकृत् त्रि० अघं पापं सततं करोति कृ-कर्त्तरि ताच्छीलादिषु वा क्विप् ६त० । पापकारिणि, सततपापशीले च ।

अघन त्रि० न०त० । निबिडताविरुद्धयैथिल्ययुक्ते ।

अघनाशन त्रि० अघं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । पापनाशके जप्यदानादौ "जपेत् सर्व्वाघनाशनमिति" स्मृतिः । स्त्रियां ङीप् । अघस्यासुरभेदस्य नाशनः । श्रीकृष्णे, स हि अजगररूपेण जिघांसन्तं तं हतवान् तत्कथा भागवते "अथाघनामाभ्यपतन्महासुरस्तेषां सुखक्रीडनवीक्षणाक्षमः । नित्यं यदन्तर्निजजीवितेप्सुभिः पीतामृतैरप्यमरैः प्रतीक्ष्यते ॥ दृष्ट्वार्भकान् कृष्णमुखानघासुरः कंसानुशिष्टः स बकीबकानुजः । अयन्त मे सोदरनाशकृत्तयोर्द्वयोर्मेऽसुखं कृतिष्ये । एते यदन्तः सुहृदोऽस्तिलापाः कृतास्तदा नष्टसमा प्रजौकसः । प्राणे गते वर्त्मसु कानुचिन्ता प्रजासवः प्राणभृतोहि संयते ॥ इति व्यवस्याजगरं वपुर्महद्दधारः स योजनायाममहाद्रिपीवरम् । धृत्वाद्भुतं व्याप्तगुहाननं तदा पथि व्यशेत ग्रसनाशया खलः" ॥ इत्यम् अघनामकेऽसुरे स्थिते तदुदरे गोवत्सवत्सपालेषु गतेषु स्वयमपि हरिः प्रविश्य अत्यन्तं स्वदेहवर्द्धनेन तं हतवान् इत्यभ्युक्तम् । "तच्छ्रुत्वा भगवान् कृष्णस्त्वव्ययः सार्भवत्सकम् । चूर्णीचिकीर्षोरात्मानं तरसा ववृधे गले ॥ ततोऽतिकायस्य निरुद्धमार्गणोहृद्दीर्णदृष्टेर्भ्रमतस्ततस्ततः । पूर्णोन्तरङ्गे पवनोनिरुद्धोमूर्द्धन्विनिर्भिद्य विनिर्गतो वहिः" इति ॥ "कृष्णचरितमिवाघनाशनमिति" श्लेषः ।

अघभोजिन् त्रि० अघं पापफलकभुङ्क्ते भुज-णिनि ६त० । देवपितृतिथ्युद्देशाभावेन स्वार्थपाचके । "अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणात्" इति विष्णुः । "भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात्" इति गीता ।

अघमर्षण न० अघं पापं मृष्यते उत्पन्नत्वेऽपि नाशनेन कर्म्माक्षमत्वात् सह्यतेऽनेन मृष-ल्युट् ६त० । उत्पन्नपापनाशार्थं जप्ये मन्त्रभेदे तच्च द्रुपदादिवेत्यादि, ऋतञ्च सत्यञ्चेत्यादि आपोहिष्ठेत्यादि सूक्तञ्च । तच्च अन्तर्जले जप्यम् तत्फलञ्चोक्तं ब्राह्मणसर्व्वस्वे । यथा "बौधायनः "ऋतञ्च सत्यञ्चाद्यघमर्षणम् त्रिरन्तर्जले जपन् सर्व्वस्मात् पापात् प्रमुच्यते" । योगियाज्ञवल्क्यः "स्नात्वा लोकानिमांस्त्रीन् हि त्रिः पठेदघमर्षणम् । यथाश्वमेधावभृथमेवं तन्मनुरब्रवीत्" इति । हारीतः "पातकोपपातकमहापातकानामेकतमसन्निपातेऽघमर्षणमेव जपेत्" इति । वृद्धविष्णुः "यथाश्वमेधः क्रतुराट् सर्वपापापनोदनः । तथाघमर्षणं सूक्तं सर्वपापप्रणाशनम्" इति । योगियाज्ञवल्क्यः "स्नानमर्द्धैर्वतैर्मन्त्रैर्मार्जनं प्राणसंयमः । अघमर्षणसूक्तेन अश्वमेधावभृत्समम्" इति । शङ्खः "अवगाहनः प्राणान् संयम्य त्रिरावृत्ताघमर्षणसूक्तेन स्नायात् नास्त्यघमर्षणात् परमन्तर्जले" इति । गौतमः "अन्तर्जलेऽघमर्षणं त्रिरावर्त्तयन् सर्वपापेभ्यो मुच्यते" इति । अत्रिः "अपि चाप्सु निमज्ज्यित्वा त्रिः पठेदघमर्षणम् । यथाश्वमेधावभृथं तथैतन्मनुरब्रवीत्" इति । वशिष्ठः "अपि चाप्सु निमज्जानः त्रिः पठेदघमर्षणम् । यथाश्वमेधावभृथं तादृशं मनुरब्रवीत्" इति । आपस्तम्बः "अपि चाप्सु निमज्ज्यित्वा त्रिः पठेदघमर्षणम्" । यथाश्वमेधयज्ञो हि मनुस्तादृगमाह तत्" इति । बौधायनः "त्रिरात्रं चाप्युपवसन् त्रिरद्भ्युपयन्नपः । प्राणायामत्रिकं संयम्य त्रिः पठेदघमर्षणम् । "यथाश्वमेधावभृथमेवं तन्मनुरब्रवीत्" इति । योगियाज्ञवल्क्यः "त्र्यहं चोपवसेद् यस्तु त्रिरद्भ्युपयन्नपः । मुच्यते पातकैः सर्वैः प्राणा त्रिरघमर्षणम्" इति । दक्षः दक्षस्मृतौ "मातरं भगिनीं गत्वा मातृष्वसारं स्नुषां सखीं सनाभ्याञ्च अगम्यागमनं कृत्वा अघमर्षणम् अन्तर्जले त्रिरावर्त्य एतस्मात् पापात् पूतो भवतीति" । तथा "गुरुतल्पगमनं कृत्वा अघमर्षणमन्तर्जले त्रिरावर्त्य एतस्मात् पापात् पूतो